

היום נלמד בעזרת ה':

עבודה זרה דף יט

[מכאן ע"פ ביאור חברותא]

(בעמ' הקודם)

ממשיכה הגמרא ודורשת דרשה אחרת על המקרא "אשרי האיש".
אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב "אשרי האיש אשר לא
הלך בעצת רשעים"? -

זה אברהם אבינו, שלא הלך בעצת דור הפלגה. וזה היה כשאברהם אבינו היה בן
ארבעים ושמונה שנה. ודרשין "עצת רשעים" על דור הפלגה, שרשעים היו,
שנאמר [בראשית יא] "הבה נבנה לנו עיר".

"ובדרך חטאים לא עמד" - שלא עמד אברהם אבינו בעמידת אנשי סדום,
שחטאים היו, שנאמר [בראשית יג] "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד".
"ובמושב לצים לא ישב" - שלא ישב אברהם אבינו במושב אנשי פלשתים, בעת
שגר ביניהם, מפני שליצינים היו, שנאמר [שופטים טז] "ויהי כטוב לבם, ויאמרו:
קראו לשמשון וישחק לנו".

וממשיכה הגמרא ודורשת מקרא נוסף בתהילים [קלב] "אשרי איש ירא את ה',
במצותיו חפץ מאוד".

לא אמר הכתוב אשרי "האיש" בה"א הידיעה, שמדבר עליו הכתוב, אלא אמר
"איש". ולכאורה משמעותו היא למעט, איש, ולא אשה.

והדבר תמוה, האם אפשר לומר "אשרי איש" הירא את ה', ולא "אשרי אשה"?
והלא גם אשה יראת ה', היא תתהלל! אלא, אמר רב עמרם אמר רב: לא בא
הכתוב למעט אשה, אלא לומר: אשרי מי שעושה תשובה, שנהיה ירא ה' כשהוא
"איש", בכחו ובגבורתו, ואינו ממתין לימי זקנותו.

רבי יהושע בן לוי אמר: אשרי מי שמתגבר על יצרו בגבורה כאיש גבור.

נאמר שם עוד "במצותיו חפץ מאוד".

אמר רבי אלעזר: במצותיו חפץ מאוד, שעובד את ה' מאהבת שמו ומאהבת מצותיו, ולא עובד את ה' בשביל שכר מצותיו.

ודרשה זו היינו דתנן, כמו ששינו במשנה במסכת אבות [א ג]: **הוא, אנטיגנוס איש סוכו, היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב אדונם על מנת לקבל פרס. אלא היו כעבדים המשמשים את הרב מאהבת הרב שלא על מנת לקבל פרס!** והיינו, שתהא נאמנותכם להקב"ה תמימה, ועבדו אותו באהבה, ותהיו נכונים לומר, שאפילו אין סופנו לקבל פרס, אוהבים אנו את בוראנו, וחפצים במצותיו.

והגמרא ממשיכה לדרוש את הפסוקים שבפרק הראשון בספר תהילים.
"כי אם בתורת ה' חפצו" -

[תניא], **אמר רבי: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ.** לא ישנה הרב לתלמידו אלא ממסכת שהתלמיד חפץ בה עתה ללמדה, כי אם ילמדנו מסכת אחרת, לא יתקיים תלמודו בידו, כיון שהתלמיד אינו חפץ בה. שנאמר **"כי אם בתורת ה' חפצו"**. "חפצו" היינו "החפץ שלו", הרצון שלו, כי לא נאמר "חפץ".
 והגמרא מספרת על דבר שאירע, בקשר לכך:

לוי ורבי שמעון ברבי [בנו של רבי], **יתבי קמיה דרבי**, ישבו כתלמידים לפני רבי, **וקא פסקי סידרא**, למדו פרשיות מקראות. **סליק ספרא**, סיימו את אחד מן הספרים ורצו להתחיל ספר אחר.

לוי אמר: לייתו [לן] יביאו לנו ונתחיל ספר משלי.

רבי שמעון ברבי אמר: לייתו [לן] תילים. ספר תהילים.

כפייה ללוי, הכריח רבי את לוי ללמוד כפי שרצה רבי שמעון בנו, **ואייתו תילים** והביאו ספר תהילים, והתחילו לקרות בתחילתו.

כי מטו הכא, כשהגיעו לפסוק זה, **"כי אם בתורת ה' חפצו"**, **פריש פירשו רבי**, ואמר: **אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ.**

אמר לוי: רבי! בכך נתת לי רשות לעמוד ולהפסיק מלימודי בספר תהילים, כי חפצי ללמוד בספר משלי.

והגמרא מביאה דרשות נוספות על הפסוק **"כי אם בתורת ה' חפצו"**.

אמר רב אבדימי בר חמא: כל העוסק בתורה - הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, רצונותיו וצרכיו, **שנאמר "כי אם בתורת ה'",** אשר עושה לו את חפצו".

אמר רבא: לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ. שנאמר "כי אם בתורת ה' חפצו".

ועוד אמר רבא: בתחילה, בעת תחילת לימודו של אדם, נקראת התורה על שמו של הקדוש ברוך הוא, ולבסוף, אחרי שלמדה וגרסה, נקראת על שמו של הלומד שטרח בלימודה. שנאמר תחילה "בתורת ה' חפצו", ובסופו נאמר "ובתורתו, יהגה יומם ולילה". לא אמר הכתוב "ובתורת ה' יהגה", אלא אמר "בתורתו", שנקראת מעתה "תורתו" של הלומד בה.

ועוד אמר רבא: לעולם ילמד אדם תורה מרבו, עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו, ואחר כך יהגה, יעיין בתלמודו, לדמות דבר לדבר, להקשות ולתרץ, להשוות ולחלק. שנאמר "בתורת ה'" והיא התורה הנמסרת לו מרבו, והדר, ואחרי כן נאמר "ובתורתו יהגה", והיא התורה שהבינה הוא מתוך עיונו.

ועוד אמר רבא: לעולם ליגרס איניש, ילמד אדם מרבו, ואף על גב דמשכח שוכח לימודו, ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, שאין רבו יודע לפרש לו כלום אלא רק מלמדו את הגירסא. שנאמר [תהלים קיט] "גרסה נפשי לתאווה", ודרשינן, "גרסה" כתיב, בלשון גריסה, שהיא שבירת החיטה לחלקים קטנים, לשטים או לארבע ב"ריחיים של גרוסות" לצורך מאכל [ואינה ראויה ללישה], ולא כתיב "טחנה", הטוחנת הדק היטיב.

וכך אמר דוד המלך: גרסה נפשי את התורה, "לתאבה", מרוב תאוותי לדברי תורה, גורס אני אותה לפי היכולת שלי עתה, אף על פי שעדיין איני יכול לטוחנה היטב, להיכנס לעומקה.

והגמרא מביאה עוד מאמר של רבא בענין זה.

רבא רמי הקשה שיש לכאורה סתירה בין שני כתובים -

בספר משלי [פרק ט] **כתיב** "החכמה [חכמת התורה] תרומם [את לומדיה] על גפי מרומי קרת". על כנפי מרומי העיר.

ואילו אחר כך באותו פרק, **כתיב** "על כסא מרומי קרת".

ולכאורה הם פסוקים הסותרים זה את זה, כי "גפי" אינו מקום מושב קבוע, ואילו "כסא" הוא מקום כבוד קבוע.

ומתרץ: בתחילה, בתחילת לימודו, התורה מרוממתו באופן שאינו קבוע, על גפי מרומי קרת. ולבסוף, אחר שלמד בה, היא מרוממתו באופן קבוע, על כסא.

עוד דורש רבא: **כתיב** בספר משלי [ח] "הלא חכמה תקרא, ותבונה תתן קולה **בראש מרומים**". ואחר כך **כתיב "עלי דרך"**. וזה כעין סתירה, כי "בראש מרומים" הכוונה היא לראש מרומי הרים, שאינה מצויה לכל, ו"עלי דרך" הכוונה היא לעין כל.

ומתרץ: **בתחילה, בראש מרומים**, שהלומד בה מתייגע בה כאילו היא מסתלקת ממנו ומתחבאת בראש הרים רמים. **ולבסוף, עלי דרך**. הוא מורה הוראות לעיני כל הרואים.

ועתה הגמרא מביאה דרשה דומה שדרשה עולא.

עולא רמי הקשה שיש לכאורה סתירה בין שני כתובים.

כתיב [משלי ה] "**שתה מים מבורך**", והכוונה על חכמת התורה, שנמשלה בפסוק זה לבור מים.

ואילו אחר כך **כתיב "ונוזלים מתוך בארך"**.

והוא כעין סתירה, שהבור יש בו מים מכונסים, והם נגמרים כששואבים אותם, ואילו הבאר ממשיכה ומנביעה בכל עת מים חיים, ואין המים פוסקים ממנה בעת ששואבים ממנה מים.

ומתרץ: **בתחלה, שתה מים מ"בורך", ולבסוף, ונוזלים מתוך "בארך"**.

והגמרא ממשיכה ומביאה דרשה נוספת בדרכי לימוד התורה.

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: מאי, מה הביאור בהא דכתיב [משלי יג] **"הון מהבל, ימעט. וקובץ על יד, ירבה"**?

דרשין "הבל" כמו "חבל", מלשון "חבילה" -

אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות, שלומד הרבה יחד, ואינו יכול לחזור על לימודו הרבה פעמים, **מתמעט**, שוכח תלמודו! **ואם קובץ על יד**, לומד מעט וחוזר עליו, ועוד מעט וחוזר עליו, **ירבה**!

אמר רבא: ידעי רבנן להא מילתא, התלמידים יודעים דבר זה, **ועברי עלה**, עוברים עליו ואין מקיימים אותו.

אמר רב נחמן בר יצחק: אנא עבידתיה, אני עשיתי כן, לקבוצ על יד וחזרתי על תלמודי עד שהחזקתי בו, ואחר כך למדתי עוד, וחזרתי - **וקיים בידי**, תורתי מתקיימת בי.

ובענין זה דורשת הגמרא עוד דרשה.

אמר רב שיזבי משמיה בשם דרבי אלעזר בן עזריה: מאי מהו הביאור בהא דכתיב [משלי יב] "לא יחרוך רמיה צידו" [פשט הכתוב: הציד שורף ראשי כנפי העופות שלא יעופו, אבל הרמאי אינו עושה כן, כי רוצה לרמות את הלוקחים כשהם נראות יפות. אבל בסוף מפסיד מרמייתו, כי הן עפות לו] - ודרשין "יחרוך" מלשון נוטריקון "יחיה ויארץ ימים" -

לא יחיה ולא יארץ ימים צייד הרמאי היינו שלומד הרבה כדי להראות חכמתו ולרמות אנשים, ולבסוף שוכח תלמודו וימיו מתקצרים, תמורת הלימוד האמיתי שנאמר עליו [דברים ל] "כי הוא חייך ואורך ימך".

רב ששת דורש "רמאי" לשבח, מי שידע לעשות תחבולות חכמה להחזיק תלמודו בידו, ולומד על יד על יד וחוזר עליו הרבה.

ורב ששת אמר: צייד הרמאי - יחרוך יש לו בידו עופות לחרוך ולאכול.

ודורש את הכתוב בלשון בתמיה: וכי לא יחרוך צייד הרמאי?!

כי אתא רב דימי כשהגיע מארץ ישראל, אמר: משל לאדם שצד צפרין צפורים, אם משבר כנפיה של ראשונה שלא תברח - כולם כל השבורות מתקיימות בידו, ואם לאו - אין מתקיימות בידו.

הגמרא חוזרת לדרוש את המקרא "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. והיה כעץ שתול על פלגי מים".

ודרשין "שתול": עץ שנוטעים אותו ועוקרים אותו ושותלים אותו במקום אחר - **אמרי דבי בישיבה של רבי ינאי "כעץ שתול" - ולא כ"על נטוע" במקום אחד -** בא ללמדנו, שתלמיד ילך וילמוד מכל האדם, ולא לפני רב אחד, מפני שכל הלומד **תורה מרב אחד - אינו רואה סימן ברכה בתלמודו לעולם.**

הגמרא מספרת עובדא בהקשר לכך:

אמר להו רב חסדא לרבנן "בעינא דאימא לכו מילתא ברצוני לומר לכם דבר, ומסתפינא והנני מפחד דשבקיתו לי שתעזבו אותו ואזליתו ותלכו לכם!

ואמר להם הדבר: **כל הלומד תורה מרב אחד - אינו רואה סימן ברכה לעולם.** ואכן, **שבקוהו** עזבוהו! **ואזול** והלכו להם **קמיה** לפני דרבא [דרבה]. **אמר להו: הני מילי דברים אלו שצריכים לשמוע גם מרב אחר, אמוראים - בענין סברא** ללמוד חריפות וחיידוד הלב, **אבל לפני כן, ללמוד גמרא** גירסת התלמוד - **מרב אחד עדיף**

כדי שתהא שגורה בפיו, **כי היכי דלא ליפלוג לישני** שלא יתחלקו הלשונות, כלומר: כל רב יש לו את לשונו וגירסתו ושמועותיו, והתלמיד יכול להתבלבל בכך. עוד נאמר שם "והיה כעץ שתול על פלגי מים" – הגמרא דורשת את לשון הרבים, ללמדנו שתלמודו יתחלק על חלקים רבים, כפלגי מים –

אמר רב תנחום בר חנילאי: לעולם ישלש אדם את שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, ושליש בתלמוד.

ומקשינן: איך יכול לעשות כן, **מי ידע איניש כמה חיי**, האם אדם יודע כמה שנים יחיה?

ומתריצין: **כי אמרינן** הכוונה במאמר זה, הוא: **ליומי**, שיחלק את ימיו, שני ימי מקרא, שני ימי משנה, ושני ימי תלמוד, וכן בכל שבוע ושבוע.

עוד נאמר שם "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פרו יתן בעתו". ודרשינן: **אמר רבא: אם פרו יתן בעתו** שתורתו עושה פירות, כלומר: מקיים מה שלומד – אז "ועלהו לא יכול וכל אשר יעשה יצליח" –

ואם לאו שאינו מקיים את לימודו – **על הלומד ועל המלמד, עליהם הכתוב אומר** בהמשך "לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר ידפנו רוח". ודרשינן "רשעים" על הרב ועל התלמיד.

[הגמרא דורשת עוד דרשה על הפסוק "אשר פרו יתן בעתו, שבא ללמדנו שיש "עת" שהתלמיד נותן "פריו". ומתחיל להורות הוראה בישראל.]

אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: מאי מהו הביאור בהא דכתיב [משלי ז]: כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה". [פשט הכתוב הוא על אשה זונה] ודרשינן: "כי רבים חללים הפילה", זה תלמיד שלא הגיע להוראה שלא מלאו ימיו [כמו שיבואר] – **ומורה**. ונדרש "הפילה" מלשון "נפל" שנולד לפני זמנו, וכיון שמורה טרם מלאו ימיו – "רבים חלליו" והם הוראותיו המוטעות –

"ועצומים כל הרוגיה", זה תלמיד שהגיע להוראה – ואינה מורה. ונדרש "עצומים" שעוצם ומחריש ומתאפק מלהורות, ו"הורג" את בני דורו, המחכים להוראותיו.

ומבררין: **ועד כמה** ועד מתי מותר לו לעצום ולהתאפק, כלומר: מתי אכן ראוי להוראה – **עד ארבעים שנים** שנה, משנולד. ועד אז אין דעתו מיושבת עליו.

ומקשינן: **והא רבא** [רבה] **אורי** הורה הוראה בטרם הגיעו לשנתו הארבעים? שהרי כל ימי חייו בעולם הזה היו רק ארבעים שנה! ומתריצין: **התם בשוין** לרבא הותר

להורות כי לא היה בעירו [ברבינו חננאל: בדורו] מי שגדול ממנו, אלא שכולם היו שוין לו.

נאמר שם "אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יכול". ודרשין "עלה" של הלומד תורה דהיינו הדבר הקל שבאילן, "לא יכול" לא ילך לאיבוד, ויש לה חשיבות בפני עצמה. ומה היא אותה "עלה"?

אמר רב אחא בר אדא אמר רב. ואמרי לה ויש מי שמסר שמועה זו אמר רב אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב: [מנין] שאפילו שיחת חולין של תלמיד חכמים צריכה תלמוד להתלמד ממנו לדבר בלשונו הנקיה, המעשרת והמרפא – שנאמר "ועלהו לא יכול".

עוד נאמר שם "אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יכול וכל אשר יעשה יצליח". אמר רבי יהושע בן לוי: דבר זה כתוב בתורה ושנוי [כפול] בנביאים ומשולש בכתובים. ומה הוא הדבר:

כל העוסק בתורה – נכסיו [גירסת הגר"א: דרכיו] מצליחין לו.
כתוב בתורה, דכתיב [דברים כט] "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם – למען תשכילו את כל אשר תעש ונ".
שנוי בנביאים. דכתיב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו – כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל".
משולש בכתובים. דכתיב "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יכול – וכל אשר יעשה יצליח".

הגמרא מספרת סיפור.

מכריז רבי אלכסנדר "מאן בעי חייל! מאן בעי חייל!" מי רוצה לחיות!
כנוף ואתו כולי עלמא לגביה התאספו כל העולם, כלומר: הרבה אנשים, אליו, בחושבם שיש לו "סם" החיים, ואמרי ליה ואמרו לו "הב לן חייל!" תן לנו סם החיים!
אמר להו להם מקרא זה [תהילים לד] "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה!"
שמא יאמר אדם "נצרתי לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה – אלק ואתגרה בשינה" –

תלמוד לומר המשך המקרא "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו!"

ומהו אותו טוב? אין טוב, אלא "תורה", שנאמר [משלי ד'] "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו".
[עד כאן ע"פ ביאור חברותא]

*

למדנו במשנה הגיע לכיפה מקום שמעמידין בה עבודת כוכבים (= מותר לבנות עמהם בימוסיות ובתי מרחצאות, אבל כשמגיע לכיפה מקום שמעמידין בה עבודת כוכבים אסור לו לבנות):

א"ר אלעזר אמר רבי יוחנן, אם בנה שכרו מותר. קושיא: פשיטא וכו': פשוט שהשכר מותר, כיון שהכיפה אינה עבודה זרה בעצמה אלא היא רק משמשת לעבודה זרה (= שמעמידים עליה ע"ז), ורבי ישמעאל ורבי עקיבא (שנחלקו מתי ע"ז עצמה נאסרת) מודים שמשמשי ע"ז נאסרים רק כאשר משתמשים בהם בפועל לצרכי ע"ז, ואילו כאן בשעת הבנייה עדיין לא השתמשו בכיפה לע"ז, ומה רבי אלעזר בא לחדש לנו בזה?

תירוץ: אמר רבי ירמיה לא נצרכה אלא לעבודת כוכבים עצמה: רבי אלעזר דיבר על ישראל שבנה לעכו"ם עבודה זרה ששכרו מותר.

קושיא: הניחא למ"ד וכו': כלומר התירוץ טוב רק לסובר שע"ז שישראל עשה לעצמו אסורה מיד, אבל ע"ז שעשה ישראל עבור העכו"ם אסורה רק כשתעבד, ולכן כאן שכרו מותר כי הוא עשה אותה לעכו"ם והוא עדיין לא עבד אותה. אבל לסובר שע"ז של עכו"ם אסורה מיד נשארה הקושיא על רבי אלעזר, שהרי אי אפשר לתרץ את תירוצו של רבי ירמיה.

אלא אמר רבה בר עולא: רבי אלעזר בא להשמיע לנו ששכרו מותר בגלל מכת המכוש (= מין קורנס / פטיש) האחרון, כלומר מכת המכוש האחרונה גורמת לע"ז להיקרא בשם ע"ז, כיון שהיא מסיימת את המלאכה, ובמכת המכוש האחרונה אין שווה פרוטה ולכן שכרו מותר, שהרי השכר על שאר מכות המכוש לא נאסר משום שהוא לא שכר ע"ז (= שהרי היא עדיין לא נקראת ע"ז משום שלא נגמרה מלאכתה), ושכר המכוש האחרון לא שווה פרוטה ולכן שכרו מותר.

אלמא קסבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף: אומרת הגמ' שמכאן יש להוכיח שלדעת רבי אלעזר, בעל מלאכה המקבל עליו לעשות כלי תמורת שכר, אנו לא אומרים שרק בסיום המלאכה הוא קונה את כל דמי שכר עבודתו, אלא בכל פעם ופעם שהוא עושה מלאכה בכלי הוא קונה את השכר על אותה מלאכה. ודין זה שנוי במחלוקת במס' קידושין. [אבל אם הוא היה קונה את כל דמי שכר עבודתו בסיום המלאכה, הרי ששכרו אסור, כיון שבגמר המלאכה כבר יש לה שם של ע"ז ואז הוא מקבל את השכר על כל עבודתו, ויש בזה שווה פרוטה, ונמצא שהוא מקבל דמי ע"ז].

משנה: ואין עושין תכשיטין לעבודת כוכבים קטלאות ונזמים וטבעות רבי אליעזר אומר בשכר מותר: תוספות אומרים שלא גורסים קטע זה, והוסיפו שכנראה גם רש"י לא גרס קטע זה.

אין מוכרין להם במחובר לקרקע: כלומר פירות או אילנות וכו' המחוברים לקרקע, משום שכל המחובר לקרקע דינו כקרקע, ואסור למכור להם קרקע.

אבל מוכר הוא משיקצץ: לאחר שקצץ אותם מהקרקע.

ר' יהודה אומר מוכר הוא על מנת לקוץ: כלומר מותר למכור להם במחובר לקרקע ובתנאי שהגוי יקצוץ אותו.